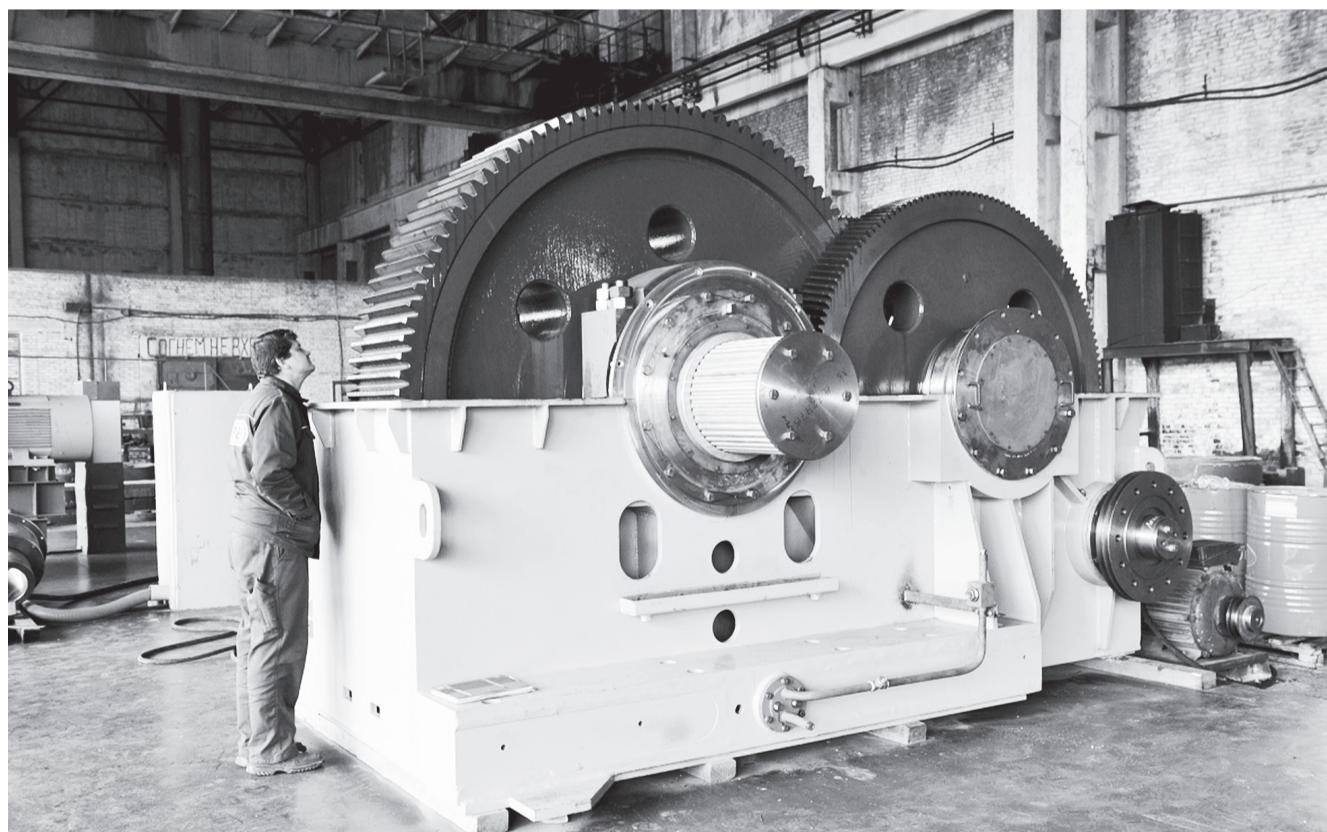

Программэм амалыш къытыщтых

Урысые Федерацием и Правительствэ и Тхъаматэ игуадзэу Дмитрий Козак тыгъуасэ зэхищэгъэ селектор зэхэсэгъом промышленнэ кыдэгъэкынным пыль хызымэтшаптэхэу нэкъокъонхэ зыльэкыщтхэм апае фэгъэкотэнхэм аштыгушыагъэх.

Къэралыгъом ишъолтырхэм ялыклохэр ащ хэлжьагъэх. Лъэпкъ проектэу «Дунэе кооперациемрэ экспортымрэ» зыфиорэм къыдыхэлъята-гъэу зэнэкъокъу шыкъэм хэхъоныгъэхэр ышынхэм фытегъэспыхъэгъэ корпоративнэ программэр зытьцаклэхэрэ организационхэм къэралыгъо Іоныгъу зэрарагъэгъотьщ шыкъэм къэзэрэугоигъэхэр тегу-щылагъэх. Мыщ дэжымъ юфыгъо шыхъаэу къаэтыгъэр промышленнэ экспортны хэхъоныгъэхэр ышынхэмкъэ регионхэм, мыщ юф ашызышыгъэхэрэ предприятиехэу пэрыйтныгъэ зыыгъхэм амалхэу алэкіэльхэм зяг бгүүгъэнэр, ахэгтуу афэхүгъэнэр.

Адыгейим ыцтихъабзэм хэлз АР-м и Премьерэу Александрынэр, ащ игуадзин Вячеслав, ресурс экономикэ хэхъеклэ ыкли сатыум нистрэу Къуанэ.

Ильэс пчыагын тэгээ лъэпкъ «Дунэе кооперациемрэ экспортымрэ» зибюджет соме 956-рэ мэхъу. 2024-рэ ильэсхэмлэнэ экспортнымрэ фэхүгъэным, зыыкъэм зөгъэүч

гъэним сомэ миллиард 422-рэ, агропромышленнэ комплексым — сомэ миллиард 407-рэ, экспортны хэхъоныгъэхэр ышынхэм — сомэ миллиард 99-рэ, дунэе сатыу логистикэм — сомэ миллиард 22-рэ, фэлтээний яэхэм яэхэм — сомэ миллиарди 6 апэ-lyагъэхьацт.

УФ-м и Правительствэ ыштэгээ программэм кынзэригъянафэрэмкіэ, мэлтильфэгъум и 1-м щуублагъэу финанс IепыIэгъя зэраггээжьотищхэ шъолтырхэм Ioф аяцызышIэхэрэ предприятие анахь дэгүхэям якъыхэхын зэнхэкъокуу шыкIем тетэурагъяэжьэшт. Ioфтьхабзэм нэвтрэхийн цэргээ промышленнэ продукциеу типпредприятии хэмжээний тикъэралыгъо имызакъоу, IэкIыб щэфаклохэм ашIогъяшIэгъоныныр, янэктокъунхэ альэкIыныр ары. Проектын хэлажжэхэрэ УФ-м промышленностымкіэ ыкIы сатыумкіэ и Министерст-вэ зээгэгъяныгъэ дыкIэт-

хэнхэ, корпоративнэ программэхэм ягъецкэлэнкээ зэнэкьюокуу шыкжээ зэрэхагъэхьоштым епхыгъэш пшъэдэкыжь аштэн фае. Джащыгъум федеральнээ гупчэр ахэм Ыпсызгъу къафэхьуущт, банкхэм къа-лахыгъэ чыфэм ипро-центи 4,5-рэ (ильзэсмутельзытагъэу) субсидиекээ афызэклагъэклохьышт.

Афызэктэй вэхжүүштэй. Үүшээлж кызырээршиг түүгээ, экспортны хэсэгтэй эхэм ыкли мыш епхыгээ юофшаптэй кызызээчилжихи зышгононгийнхөдөм банк-хэм къаратырэ чылгээнээс пыль процентхэр нахь мактэ (субсидие ятыгээчилжихи) шыгынхэр программаар мэм къыдыхэлтыг тагийн. Ашигчийн гэцэктэйн мылькушхонд пэуяагэхжүүштэй.

— Технологие пэрытхэм адиштэрэ промышленнэ продукцие къыздээзыгъэкыхэрэ ыкыл дунээ бэдзээрым щынэкъохонха зынъэкшуга пред-

приятии **хэр арых ана-
хьэу тына** ё зытедгъэтын
фæхар

Зэнэкъокъу шыкъэм тетэү шъольтирыхэм ор- ганизацые анах дэгүү- хэр къыхахыщтых, ахэм нэужым финанс Ыспы- Ыгъур атедгощэцт. Программэм хэлажьэхэрэм япчыагъэ нахьыбэ хъу къэс ашц шуагъэу къы- тыщтми, тикъегъэльэ- гъонхэмси ахэхъоцт, —

къыуагъ Дмитрий Козак.
Адыгэ Республикаам-
къэ экспортыр зэрэпсаоу
пштэмэ, ащ ипроцент
40-м ехъур промышлен-
нэ продукцием тельятыгъ
ыкы а къэгъэлъэгъоныр
доллар миллион 17-м кла-
хъэ. Нахыбэрэмкъэ Iya-
гъэкырэр машинэшл, мэз
ыкы химическэ промыш-
ленностым къылагъэкы-

ТХЬАРКЬОХЬО Адам.
Сурэтыр А. Гусевым
тирихийн

Аналог төлөкъэтыхэр зэпагъэунхэкіэ къена-
гэр маға 88-ра.

Адыгэ Республикэм и Лышъхэ иунашь

Рэзэнгъэ
тхыл
фэгъэшьошэгъэн
ехылдагь

Псаунигъэм икъеухумэн
иахышу зэрэхишыхъэ-
рэм, ильэсыбэ хүргээ гу-
тыныгъэ фырилэй иоф зе-
ришээрэм афэш Адыгэ
Республикэм псаунигъэр
къеухумэгъэнмкэ ими-
нистрэ иапэрэ гуадзэу Са-
венкова Галинэ Николай
ыпхъум рэзэнгъэ тхыль
фэгъэшьошэгъэнэ.

Адыгэ
Республикэм
и Лышъхэ
Къумпывл Мурат

къ. Мыеекуапэ,
гъэтхапэм и 1,
2019-рэ ильэс
N 50

ШэпхъакIэхэм атетэу агъэпсыщых

Урысыем иеджапIэхэм зэращырагъаджэхэрэ тхыльхэр федеральнэ унашьом тетэу гъесэн-
гъэмкэ къералыгъо шэпхъакIэхэм адиштэу агъэпсыщых. Ар непэ иофыгъошкоу гъесэнгъэм
исистемэ зэшүихын фаехэм ашыщ.

Программэхэр, тхыльхэу зэ-
реджэштхэр кіэу тхыгъэнхэ, зэхэгъэуцогъэнхэ фае. Ахэр
зывшээ дэкъицтхэ кіэлэгъя-
джэхэм, методистхэм, шэны-
гъэлэжхэм апае тыгъуасэ
шэныгъэхэм яхгъэхъон пыль
республике институтын семинар
щыизэхашгъагь. Аш къира-
гъэблэгъагь Ростов дэт тхыль
тедзапIэу «Регион» зыфиорэм
иженеральнэ директор игуад-
зэу Сергей Махненкэр. Аш
программэ зэфэшхъафхэм
язэхгъэуцон фэгъэзагъэу иоф
ешэ.

Махненкэм еджэпIэ про-
граммэхэм язэхгъэуцонкэ
екололакIэху щыэхэр игъэл-
гъэу къафиотагь, къафи-
зэхифыгь, улчэхэу къэуцуухэ-
рэм яджэуапхэр къаритыжы-
гъэх. Аш къызэриуагъэмкэ, мы
ильэсэм итыгъэгъазэ ехъулIэу

зэкIэ программэхэр хъазырын-
хэ фае. Егъэджэнмкэ къэралыгъо
шэпхъакIэхэм атэхэгъэн-
хэмкэ ар апэрэ лъэбэкьюу
хууцт. Еланэ программэхэм
общественностыр атэгүүлэшт.
Ахэр заштахэхэкIэ, зэреджэшт-
хэ тхыльхэм язэхгъэуцон мэ-
тодистхэр фежьещых.

Семинарыр гъэшгъэонэу,
шуагъэ къытэу куагъэ. Аш ыуж
иофшэкло купыр ригъэблэгъагь
гуманитар шэныгъэхэм апиль
республике институтын илашэу
Лынукъу Адамэ. Зэхэсгыгьюу
мыш ѢыкIуагъэм семинарыр
льгъэклотагь пломи хууцт. Аши
программэхэм, тхыльхэм язэх-
гъэуцон епхыгъэхэ иофыгъохэр
къышаалэтыгъэх, ахэр зэрээ-
шуахыщхэм ашытегүүшыга-
гъэх. А иофыгъом даклоу адига-
бзэм изэгъэшлэн епхыгъэ иоф-
хэри мыш къышаалэтыгъэх. Мы

охтэ благьэм шэгъэн фаехэр
институтын илаши, АР-м гъэ-
сэнгъэмрэ шэныгъэмрэкIэ
имиинистрэ игуадзэу Пэрэнкью

Сусани, иофшэкло купым хэт-
хэм къауагъэх.

СИХЬУ Гощнагыу.

Сурэтыр А. Иашынэм тырихыгь.

ЦыфхэмкIэ Іэрыфэгъунэу

Мы мазэм къыщуублагъэу хызметшапIэу «ЭкоЦентр» зыфиорэм
цыфхэм иоф адэзышIэшт купхэр щагъэпсыгъэхэу анахь чыпIэ чы-
жэхэм ашыпсэухэрэм алъээсих.

Къоджэ псэупIэхэм адэсхэу
хызметшапIэм иофшIэпIэ
шхъаэу Мыеекуапэ, аш ику-
тамэхэу Адыгэкъалэрэ Яблон-
новскэмрэ адэтихэм анэм-
сышьущхэм апае ахэр зэх-
шагъэх.

Шольтыр операторын иофы-
шхэм зафагъэшьущт кюри-
дическэ лъапсэкIэ лажъэхэрэ-
ми, сатуушхэм, цыф къыз-
рыклохэм. Зэзэгъынгъэхэм

ягъэпсын зэрээшуахыщыр
ахэм къафалотэшт, тхыльхэм
яяыхын, хэкъым идэшыпкэ итин
зэшуахышьущт.

— Джырэ уахтэм шольтыр
операторын иофшIэпIэ шхъаэ
икоммерческэ отдел къеулэ-
рэр бэ. Цыфхэм псынкIэу иоф
адэзышIэшт купхэм япшъэ-
рэйхэр чэзыухэр нахь гъемэ-
кIэгъэнхэр, постэуми зээгъы-
ныгъэхэр игъом адэшыгъэн-

хэр, зэхъокыныгъэхэу япсэу-
пIэхэм арысхэмкэ афхэгъэх-
эр тхыгъэнхэр, уасэхэм якIэ-
льтыкыжын зэшохыгъэнир
арых, — elo «ЭкоЦентрэм»
Адыгеймкэ икутамэ илашэу
Алыберд Налбай.

Цыфхэм адэлэжъэрэ купхэм
иоф зыашIээрэ уахтэр зышэ
зышIоицхэм муниципальнэ
псэупIэхэм яадминистрациехэм
зафагъазэмэ, къараошт.

Къэбэртэе шы лъэпкъышум фэгъэхыгъэ зэнэкъокъум хэлэжъэнхэ алъэкъышт

Темир Кавказым исурэтышIхэр Адыгейм къырагъэблагъэх къэбэртэе
шы лъэпкъышоу бэчкъаным фэгъэхыгъэ зэнэкъокъум хэлэжъэнхэу.

Адыгэ усэкIо, драматург,
прозаик цэрылоу Къуекъо Нал-
быд иповестьхэм ашыщ а
шы лъэпкъышум къытегүүшь.

КъохыпIэм щыпсэухэрэ лъэп-
къхэм искуствэхэмкэ я Къэр-
алыгъо музей Темир Кавказы-
мкэ икутамэ къызэрэшь-
талауагъэмкэ, Къуекъо Налбыд
къызыхъугъэр ильэс 80 зэрэ-
хъугъэм фэгъэхыгъэу а зэнэ-
къокъур зэхашэнэу рахъухыагь.

Зэнэкъокъум къырахылэхэ-
ре иофшагъэхэмкэ Н. Къуекъом
иповесть къызэтигүүшь-
лэрэ шы лъэпкъеу бэчкъаныр

— зеклохэмкэ ыкIи зэнэкъо-
къухэмкэ адигэхэм агъэфедэ-
штыгъэ шы лъэпкъышур къа-
гъэлэгъон фае.

СурэтышIэм яофшагъэхэр
мэлтэйфэгъум и 20-м нэс къаэ-
кългэхъанхэ алъэкъышт. Живо-
писынкIэ, графикэмкэ, скульп-
турэмкэ е нэмийхэмкэ ахэр
къэтгэхэмэ хууцт. КъохыпIэм
щыпсэурэ лъэпкъхэм искуств-
вэхэмкэ я Къэралыгъо музееу
Мыеекуапэ дэтым иофшагъэ
анахь дэгъухэр къыщаалэгъ-
гоштых. Музейхэм ячэшэу
2019-рэ ильэсэм жноигыуакIэм

и 8-м Ѣылэштим къэгъэлэгъо-
ныр къыщызэуахынэу рахъухьэ.

Зэнэкъокъум изэхэшэн къэ-
шакло фэхъугъэхэр культурэм-
кэ федеральнэ къэралыгъо
бюджет учреждениеу «КъохыпIэм
щыпсэурэ лъэпкъхэм ис-
куствэхэмкэ я Къэралыгъо
музей» и Темир Кавказ къу-
тамэрэ общественнэ движениеу
«Адыгэ Хасэмрэ» ары. Зэнэ-
къокъур зыфтигъэпсыхъагъэр
адигэхэр лъэшэу зэргүүшхөхэрэ
шы лъэпкъышур зэлжагъэш-
тыхынр, шыххууным зыкъегъээ-
тыхынр ары.

Кошын хэбзэгъэуцугъэм ЗЭХЬОКЫНЫГЪЭХЭР ФЭХЬУГЪЭХ

Федеральнэ законэу «О правовом положении иностранных граждан РФ» зыфиорэм гъэтэрэзыжынхэр фашыгъэх.

2019-рэ ильэсм щилэ ма-
зэм и 7-м къышегъэжьагъэу
иэкыбым къикыгъэр е граж-
данствэ зимиыэр УФ-м и гра-
данин готхагъэу ыкы зыщи-
псун чыпэ тикъэралыгъо щы-
риэу щытмэ квотэ имыиэу
ишхъэгъусэ зыдэшыиэ шьо-

льырим охтэ гъэнэфагъэкэе
щыпсун ылъекынэу йизин
къыратыщт.

Охтэ гъэнэфагъэкэе Урысые
Федерацием щыпсэурэ иэкы-
бым къикыгъэм къэралыгъом
щыпсэунымыкэ йизин къезы-
тыгъэ шьольырим игъунапкэе

блэмыкэу зыфэе чыпэлэм щы-
псун, кошын ылъекынэу фи-
тыныгъэ джы иэшт.

Аш нэмыхкэу, иэкыбыг къера-
лыгъом щыпсэухэрэ тильэп-
къэгъухэм яшонгъонигъэ хэ-
льэу УФ-м къэкошыжынхэм-
кэ къэралыгъо программэу

щыиэм Урысые Федерацием
щыпсэоу иэкыбым къикыгъэр
ыкы аш иунашо хэлэжьагъэу
статус иэх хъумэ, Урысыем
инемыкэ субектхэм псеуплэ-
кэ кошыжынхэ альэкыищт.

Мыхэм анэмыхкэу, иэкы-
бым адрес къикыгъэрэ УФ-м

щыпсэунхэмкэ йизин къязы-
тыгъэ шьольырим игъунап-
къэхэр къыбгынэнхэ, зыфаем
щыпсэунхэ фитищтхэп.

**AP-м хэгъэгу клоц
Юфхэмкэ и Министрствэ
ипресс-къулыкъу.**

ХэkitэкуПЛэхэр агъэкПэжых

Пыдзэфэ пытэхэм яугоин фэгъэзэгъэ шьольыр хъызметшаплэу «Эко-
Центр» зыфиорэм юф зишэрэ мэзитлум къыклоц пыдзафэхэр зы-
щаугъоихэрэ къэмлэнэшхо 500 кэу Адыгейм щигъеуцугъ.

Нахыбэр Мыекьюапэ, Адыгэ-
къялэ, Яблоновскэм ыкы Инэм
яхэушхъафыкыгъэ угъоиплэ-
хэу фэтэрэбэу зэхэт унэхэм
къапэулхэм атырагъеуцугъ.
Гъучым хэшыхыгъэхэр кубо-
метрэ 0,75-рэ зэрыфэхэрэм
адаклоу лъэхъанам диштэрэ
агъэкошырэ бжэе къэмланэхэм
кубометрэ 1,1-рэ зэрыфэхэрэм
ри агъеуцугъэх. Джаш фэдэу
ямышыкэлэхэжэхэри псеольэ инхэ-
ри зератэкъонхэ альэкыищтхэу

кубометри 8 зэрыфэхэрэм ягъэ-
уцуни хъызметшаплэр джырэ
уахтэм дэлажье.

Мыекьюапэ чыльэ унэхэр
нахыбэу зыдэшт чыпэлэм
цифхэм шхъадж иунэ лупэ
хэхкыр охтэ гъэнэфагъэм къы-
луегъэуцощ, ар ыащымэ, про-
ектэу «Правительствэ къэгъо-
якъу» зыфиорэм къыхиутиэу
ар зэрауутоштхэ къэмланэхэ
чыпэ хэхгъэхэм атыра-
гъэуцонхэу унашьо ашыгъ.

шыкээр зыщауплъэкунэу чы-
пилтф агъэнэфагъ, зэфэшыгъэ-
хэ къэмлэнэшхохэр ашагъэуц-
гъэх. Мы шыкээм шыагъэ къы-
ты зыхъукэ, чыльэ унэхэм агъэкошхэрэ къэмлэнэшхохэр
ашагъэуцущтх.

Шьольыр операторым яина-
гъэкэ зэтекыре къэмланэхэр
иэх, ахэмкэ Адыгейм ирайон
зэфэшхъафхэм джынэс ары-
тыгъэхэр чэзыу-чэзыу зэбл-
хъущтх.

Пенсиехэмкэ фондым къеты

Джы Интернетри агъэфедэшьущт

Пенсиехэмкэ фондым ифэо-фашэхэр пенсионерхэм Интерне-
тымкэ къызлэкагъэхъашьунхэм фэш компютерым юф рашэнным
фырагъаджэх.

Мары джырэблагъэ хэр мэфеки шыкээм тетэу
фондым и Къутамэу АР-м
ишащэу Къулэ Аскэрбый аш фэдэ шиэнэгъэ
зээзигъэгъотогъэхэм ар
къэзыушихъатыре тхыль-
джагъэх.

Пенсионерхэу компю-
терым зыфэзигъасэхэ
зышоигъохэм япчагъэ
ильэс къес нахыбэ зэр-
хурэр аш ислальэ къы-
шихъигъэшыгъ.

— Непэ Интернетыр
къызфэблагъэфедэзэ юфыбэ
зэшопхын пльекынэу зэ-
рэхъугъэр нахыжхэм
къагурэло, — къыгуагъ
Къулэ Аскэрбый. — Ар
хэмитэу зыпари умы-
шлэжжышиунэу къэхъун
ылъекыщт. Типенсионер-
хэм аш фэдэ шиэнэгъэ
алэклэлэпш, республи-
кэм иапшъэрэ еджаплэхэ-
ми, нэмыхкэхэм яклэлэ-
гъаджэхэр иэплигъуагъ.

Ар фэгъэхыгъ Ростов хэкум
и Къэралыгъо архив ишащэу Ина-
на Новожиловам Нэхэе Ами-
нэт къыфигъэхыгъэ тхыгъэм.
Тэхъутэмхыкье районым щыщ

фэхъух. Компютерым юф
ришэнным зыфэзигъасэмэ
зышоигъоу ичээзу ежэрэ
бэ. Мы ильэсм зэкэмкэ
нэбгырэ 800 республикэм-
кэ едгэджэн гүхэл ти.
Арышъ, Урысыем ипен-
сионерхэм я Союз ишьо-
лтыр къутамэ рихыжъэ-
гъэ проектэу Пенсиехэм-
кэ фондым и Къутамэу
АР-м щыиэм илэплигъуагъ

пхырищырэр игъо дэдэу
зэрэштитм ю хэльэп.
Къулэ Аскэрбый едже-
гъаххэм сертификат-
хэр заретыжхэм ыуж,
езыгъэжъэгъаклэхэм за-
лигъэкагъ. Зэкэмэ апэу
бзыльфыгъэхэм ямэфэкл
мафэу къэблагъэрэмкэ
къафэгүшүуагъ, еджэнир
псынкэ къафэхъунэу, ягу-
хэлхэр къадэхъунхэу

зэкэмэ къафэльэуагъ.
Егъэджэнхэр мэфэ 12
зэрэклохэрэр, сыхат 24-
рэ пстэумки зэрэрга-
джэхэрэр. Компютерым
юф рашэншуным имы-
закью, Интернетыр зэ-
рагъэфедэштми, элект-
ронн шыкээм тетэу къе-
ралыгъо фэло-фашэхэр
къызлэкагъэхъашьунхэм
фагъасах.

Нэбгырэ 33-рэ агъэшюшт

Адыгейм исхэ тинахыжхэу Пенсиехэмкэ фондым и
Къутамэу АР-м щыиэм епхыгъэу пенсиер е нэмыхкэ ахъщэ тын
къызыфаклохэрэм ашыщэу нэбгырэ 33-мэ гъэтхэпэ мазэу
тызыхъягъэм аныбжь ильэс 90-рэ е нахыбэ мэхъу.

Ахэр зэкэмри Хэгъэгу
зэошхом иветераных. Пен-
сиехэмкэ фондым и Къу-
тамэу АР-м щыиэм илэ-
фышишэхэм мазэ къес аш
фэдэ юбилей зиэхэм
якъэбар УФ-м и Прези-
дент и Администрации
лэклагъахъэ. Аш къылкы-

рыкызэ юбилирхэм УФ-м
и Президентэу Владимир
Путины къафэгүшо.
Зимэфэкл хэзигъэунэ-
фыкыщхэм анахыжъир
зышоисэурэр Шеуджэн
районыр ары. Аш ыныбжь
ильэс 105-рэ мэхъу.
Джащ фэдэу юбилирхэм

ашыщэу нэбгырэ 23-р
ильэс 90-м нэсигъэу ха-
гъэунэфыкыщт, нэбгыри
9-мэ аныбжь ильэс 95-рэ
мэхъу.

**УФ-м Пенсиехэмкэ
ифонд и Къутамэу АР-м
щыиэм ипресс-къулыкъу.**

Къыхэтыутыгъэм къикэлъыкъуагъ

Къесэбжэй Нэфсэт итхыгъэу
«Тыгъушишэхэ хүщтэп...» зы-
фиоу «Адыгэ макъэм» гъэтха-
гэм и 2-м къыхиутыгъэм къэ-
бар гъэнэфагъэ къикэлъыкъуагъ.

дзэколэу заом щыфэхыгъэм
иахылхэм макъэ аригъэу-
нэу ар бзыльфыгъэм къельэу.
Тхыльыр зытетым тетэу къы-
хэтэуты:

**46. 25/III. Мишвэз Мират
Хачулович. 1904. Краснодар-
ский край, Тахтамукайский
район, Лакшукаевский с/с.
8/VII. Умер.**

Политехническэ кол-
леджым истудентуу Бай-
къулэ Астемир исту-
денческэ билетэу N 34
зийэу къыччинахъэм къя-
чэ имыиэхъэу лытэ-
гъэнэу.

Тизэдэгүүцүүлэхээр

«Уиблэктыгъэ шийн уапэктэ угъапльэ ыкчи ульегъэктэ»

Джыри зы тарихь романык, джыри зы хуугье-шэгъэ гупши. Зэманир ыкчи цыиф льэпкь зэфыщтыкхээр аш пхырыщыгъэ зэрэхуухэрэр куоу кышигъэльгъуагь.

къюсэлжыбы: тильэпкь ианах хуугье-шэгъэшомэ ашыц Къэнджал заом фэгъэхыгъэ тарихь роман птхынэу кыпщэгүгүйгээло.

— Къэнджал заор адигэ шэгъяны икъежьап!, — зигугуу кысфишыгъэ хуугье-шэгъэ чыжъэм сыйыгъуазети, тпэлэкыгъэ тхамыклагомэ джыри зэ сугу кыгъэбэрсырыжызэ, Мыхамад еслюжы, кэлкэу сеупчыжыгъ: — Ар зытхын тхакло Къэбэртаа исба?

— Иш, аш о нахь кыуапэсы, пфыэшокынэу яцыхэ кыыттель.

— Аш фэдэу тиньбджэгъуухэр кызэрсчыгъуухэрэр сигуапэ. Ау ахэри згэгугъэхэрэп, сэри

тишижыгъэ заом итхин анахьэу сида кызыщебгэжжыгъэр?

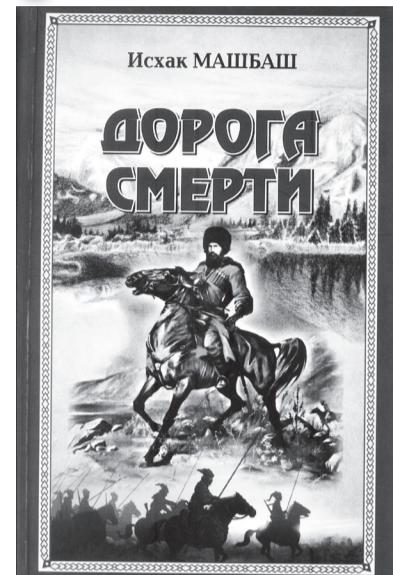
— Лъэхэнэ чыжъэ хуугье-шагъэу, къэралыгъо ыкчи цыиф льэпкь зэфэшхяафхэр зыхэлжжыгъэхэр зэхэуугуфыгъягъэу, шыпкъэм тетэу сшэн зэрэфа-ер кызгурууагь. Адигэ дунаим бэ теххуухьагъэр: Бзыкъо заор, Пиши-оркъ заор, Фэрзээл заор, нэмийкхэри. Ау 1708-рэ ильэсийм Къэбэртаем кынхуухъээ тарихь хуугье-шагъэхэр анахь тхамыкэгэго гуихэу лъэпкыымыщчыгъэм ашьэж. Къырым къикъихэти, бэдэдерэ, 67-рэ фэдизэр, къырым къэндзалхэр, тыркухэри ядээ хэтхэу Къэбэртаем кыланштыгъэх, ары къес

сыфежьагь. Къырым къэндзал пышгъо зыфедагъэр, зэрэгэ-псыгъягъэр, ар Тыркуум зэригъэторышыгъэр, мыльку шыхыаэ зыхэбакынштыгъэхэр, цыифхэр зэрашштыгъэр — адигэ клаалхэр, пшашхэхэр, кэлэцыкхэр, пшэшшэжжье цыкхэр атыраххэм, ращихэу, лъэпэ дэдэу ашхэу е тырку пачыхыэм, е нэмийк лъэрхэхэм яундутынхэр, е егъэ-зыгъэкэ шыхыэгъуса афэхуунхэр янасыгэу кызэрхынштыгъэхэр. Зэкытеогъум нэбгырэ 500 Черкесиум ращэу хуугье-тхыгъэхэм ахэт, аш изакъоп, ялжэгыгъе къэгээгыгъи, нэмийк мыльку егъэзгыгъэкэ алапаххээз, зылэгкагхынштыгъэх. Лъэпкыир аш фэдэ хязаб зэпмычжым кызэтэричигь, 1708-рэ ильэсийм ионыгъо мазэ изы чэш, къэбэртаехэр акычэкэ нахь хыбэгъэхэми, акылыгъэри кыаготэу, къырым татарыдзэу мин 80-м клаалхэрэм пэуцужыгъэх. Апэрэмкэ, мылькоу зыфалорэр аратыщт фэдэу зашыгъ, а уахтэу кыдэфагъэр кызфагъэфеди, къэбэртаехэм яшыхэм акэ мешшопль шэтыр пыльэу пынгээ лъэшым жэхэльдэгагъэх. Аш фэдэ зээ плтырим ёжагъэхти, къырым татархэр ыкчи тыркухэр — шыхири, ахэм атесхэри штагъэх. Къэбэртаехэм Къэнджал къушхыэтишэ шуцэм щыкогъэ заом апэрэу теклонигъэр кыышыдахыгъ, лъэпкь тарихымкэ ыкчи Урысыемкэ мэхьянэшно зилэгъэ Къэнджал заор ухыгъэ хуугье.

Хэта къэбэртаехэм ыкчи къырым къэндзалхэм дээ пащэху ахэтыгъэхэр?

— Къэбэртаехэм дээ пащэу ялагъэр Хятэхуушикъо Кургокъор ары, къырым къэндзалхэм — Къэлпъан-Джэриер япэшагъ, къыхэгэштыгъэн фээр Тыркуум ипачыхыэу я III-рэ Ахьмэд лъэшэу заом кыкыгыгэстэу, ашкэ нэмийк къэралыгъохэу Швецием, Францием, Украинэм, нэмийкхэм яллыкло-иэшхэйтэхэр къотэгэу зэришыгъэхэр ары. Къэбэртаэр зызэхакъутэкэ, заштэкэ, Урысыери, пачыхыэу Петр I-м икъэралыгъо унэшюо хэхыгъяаэхэри пкэнчэ ашынхэм щыгыгъэх, ау ямурад жъалым къырым татархэм, тыркухэм кыкыгъэр, къэбэртаехэр атекуагъэх, ашкэ еж яшхыафитныгъэ кызэрхуумагъэм имызакъо, Урысыемхом шыхыащтыгъэ щынагъори щагъээзягъ.

Мы произведениемкэ сида анахь кыхэбгъэшэу, кэлбгээтхымэ шилюгъуагъэр?

Исхак МАШБАШ

ДОРОГА СМЕРТИ

— Адигэхэм япсэемыблэжьыгъэ-лъыхууынгъэ, уйорэ-уишэрэ зэтехъаным, акыл — гупши. Икъур зэрэосенчээр, ашкэ лъэпкынм кыхээкынгъэ губзыгъеу Къэзанекко Джэбагь ишшагъе кызэрхуагъэр, узэ-къотын зэрэфаэр кэлгээтхыгъ.

Романыкэр лъэшиэу куоу учIэлбээ птхыгъ-эн фае?

— Ильэс 300 хуугье-шагъэр кыбгээлэгъукын фэягъе; хэгэгэу зэфэшхяафхэр, гухэль зэпышытхэр, дээ пэшэ инхэм ягъэпсыкэ-шыкхээр, ягупши-кагъэр зэкэ, зэкэ кызэлтии-бытэу, зэрэшшоигъуагъеу романы стхагъе. Произведенни, щэч хэлпэ, лъэнэкъуабэр кызэхифэу Ѣыт.

Романыкэм къежа-гъэха къэбэртаехэр, гыгъэгүүдагъэхэ?

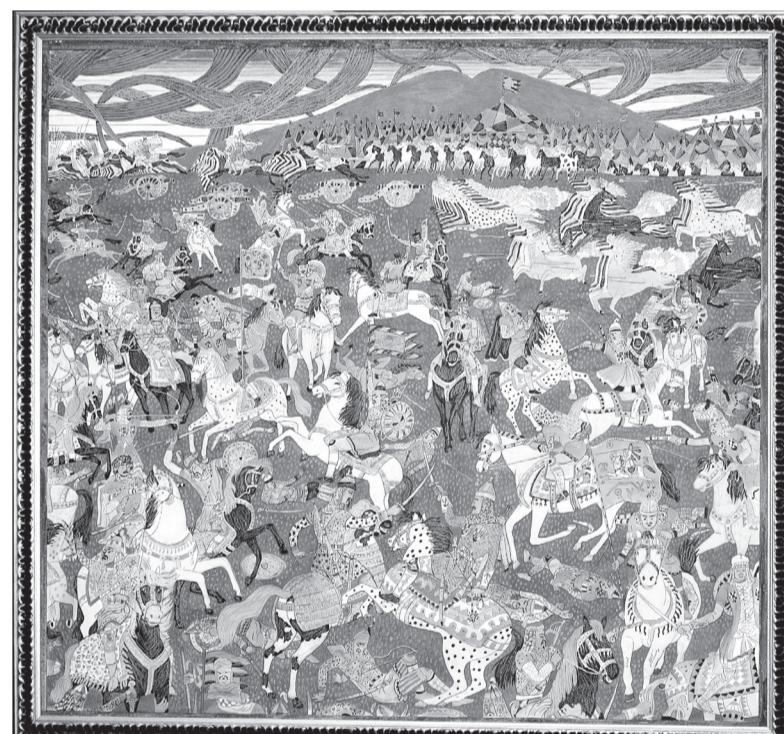
— Щыгыузэ сизэршырэм-кэ, етлупшигъеу еджэх, ашлогъэшгэйон, тарихь хуугье-шагъэр, зэкэ адигэ лъэпкынм идунэететыкэ игъэкотыгъеу хэлпъагъо, ишэн-хабзи, игупши-си, ишхыэлтигъэхэй, игээпсыкэ-шыкхыкын кыреотыкы. Романы идеуу илэр «Е улэн, е улэн» зыфилорэр ары. Лъэпкыжэ дэдэу адигэхэм ялтыгъэрэ яцыфыгъэрэ зэпагъяащэу кызэрэрикагъэхэр джыри зэ кэсэгээтхы, ар къэбэртаехэм Къэнджал заом кыншагъэлэгъуагъ.

Романы «Дорога смерти» зыфилоу Къэнджал заом фэгъэхыгъэр урысыбзэкэ кынэдэкыгъ, адигабзэкэ сидигъуа кызыыдэкынштыр?

— Сэ зэкэ стхагъэр сидигъуа зэрэстхырэр адигабзэ, адигабзэкэ тхылтыр тхыл тедзаплэм чэлль, кынэдэкынштыр.

Тхылтыр эм лъэпэ мафэ ыдзынэу фатозэ, ныжки зээ тхамыкагъо къэмийхууынэу, тиблэкыгъэ чыжээ зэдгэшээз, тимэфакхээр нэфынэхэу, рэхъатхэу, фабэхэу итхынхэу, щынагъори тэлъало.

МАМЫРЫКЬО Нуриет.

зыгъэгугъэжырэп. — Ардэдэм сиагъэм сиыфыкэгъожызэ, кэлтысэложыгъ: — Ары, ары, Мыхамад, сидэу тшын, тинахыжь пашэхэмэ хыльэу Тхэм кытаририхъагъэр тэри тихыльэ. Кло, теплын...

Сиджэуап мытырэ тягэжьэм ялтыгъэрэ сагъэгумэ-сагъэгүүхээхээр мэфэ заулэ исхыгъ, сиыгъупшэжьимэ, сугу кыкыжызэ мээз зыщыгъли, ильэс заули тешлагъ Урыс-Кавказ заом фэгъэхыгъэрэ романиплым кынэдэлжигогъо «Рафагъэхэр», «Хэхэхэр» кынэдэгэхыгъэрэх. Джа уахтээм загъорэ кысэхуулагъэр сымышэу синьбджэгъумэ стхынэу кысапэсигъэ Къэнджал заор слын кыхэуукынштыгъэ, сшхээ икынштыгъэ.

— Уеджагъэба джыри романы?

Сэри журналэу «Зэкьюшн-гъэм» кызызэрдахьэштыгъэр сэшшэми, «Джы тхылтыр кынэдэкыгъ, седжэшт» еслюжыгъ. Тигущыэ лъыкотагъ.

— Мафэ горэм Налыкъ кыришыкъи, адигэ дунаим щызэльяшээрэ Хашуулагъэ Мыхамад кысфытеуагъ, — кынэдэкыгъ. — «Сикъоу нахыжь, Къэнджал заом шысэурэ адигэ шэнэгъэлэж заулэмэ яльээ.

— Ильэс 300-м ехъу зы-

мыльку таихь ин алхынштыгъ, аратызэ афэмийшчынж зэхьум, апэуцужыгъэх, нэмийк хэкыншэлэгъ.

Стхыншыр зэкэ пстэуми апэу гукэ иссэхуухъе, джащ паекэ Къэнджал заор зыдэшыгъэгэ юшхыншыафэ изы таихь инэу куушхыэ-юшхыэ шуцэм щыкогъэр, сиыкъли, мизэу, мытлоу зээгъэльэгъуагъ, куушхыэхуулпэ мэлахъохэм, нэмийк цыифхэу мы заом хэшыкъи физилэхэм салыкагъ. Тхыгъэ литератуурэ инэу заомкэ щылэр, Къэнджал заор заухыгъэр ильэс 300 зэхъум (2008) Налыкъ шэнхээ конференцииу юшынштыгъэм иматериалхэр зэпэрызээзагъэх, зы нэбгырэу юшынштыгъ, Адигэ-им, Къэнджал заом кынэдэкыгъ, Урысыем, нэмийк кынэдэкыгъохэм яшэнэйншэлэж инхэм мы тарихь хуугье-шагъэмэ ялошагъэхэм зафэгъэнэлосагъ, зэкэ зэхэсфыгъ, зэфэхсэхынштыгъ ыкчи джащ тетэу романын итхын.

Литературнэ мэфэкI зэхахь

Ти Къырымыз

Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым литературнэ зэхахь «Поэт и человек от Бога» ылоу, Жэнэ Кырымызэ къызыхъугъэр ильэси 100 зэрэхъурэм фэгъэхыгъэу щылагъ.

Ар университе-
тым ишлэ-
ныг эхь
тхыльеджа-
п! э щы-
к! уагъ.
Усаклом
имэфэкк! э
лофтхъаб-
зэм игъе-
хъазырын

ејь бзыльфыгъэм иныбжыкІегъу ашт
тефагъэу, а зэкіеми зэрэщыгъуазэр
Иринэ кыыуагъ. Еджаклохэми, студент-
хэми, кілэеъгаджэхэми усаклор бэрэ
ахахъэу, адыгэ литературам ихэхъоныгъэ
льзбекъухэм ыкчи ејь итворчествэ зэр-
фигъенэуасещыгъехэм ягууу кышыгъ.
Джащ фэдэ сыхъатхэм Усаклом ыгу
зілэтэу кыиотыкын гъешэгъонхэр зэ-
ришыщтыгъехэр, ахэр ныбжыкІехэмкіл
гъэсэпэтихыдэхэклипэ зэрэхъущтыгъехэр
игушыл щигъэунэфыгъ.

лоф дээзышлагъэхэр МКъТУ-м иполитехническэ коллеж икілээгъаджэу Шхъяпээ цэ Саидэ Нурбый ыпхъур ыкы МКъТУ-м икілээгъаджэу, филология шлэнгъэхэм кіе кандидатэу Кыкы Розэ Щамсудин ыпхъур арых.

Университетим итхылъеджапэ иотдел ипащэу Ирина Константиновам литературне мэфэкъыр къызэйуихыгь ыкы зэришагъ. Адыгэ усаклоу, оредусэу, цыфышлоу, Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъеу, къэралыгъо шүхъяфтынхэр – орден ыкыи медальхэр бэу къызыифагъэшшөшгээ Жэнэ Къырымызэ щыгэныгъэр ыкыи цыфхэр гүунэнчъэу иklасэу зэрэштигъэр, Адыгейим имамыр щылаклэ нахышшу шыгъэным творческэу юфышо зэрэдигъагъэр, адыгагъэр къыгъэгүнэу, шэн-ха-бзэхэр ильяплэхэу, зеклоклэ-шыыклэхэр кыл-ату-хах зэрхэштигъэр кынчуга.

КИГІЭТХЫЛДАУ зэрэлтэйгээр кыншага.
Усэү «Доброе утро!» зыфиорэм кье-
джаагь, хэтрэ цыфи нэгүүхыгээ гушуу-
зыоу, зафэу щытмэ, щыгэныгэри нахь-
фабэ, шъабэ зэрэхкүүщтийр щыкIэгээ-
тхыгь. Кырымызэ иусэ-орэдэү «Хэб-
зэ дахэу тэ тиэр джааш фэд» зыфиорэр
щүжкынчиг мэфэкл зэхахьэм.

Жэнэ Къырымызэ зэфэдэкэ Адыгейм ини, цыкIуи зэрэшьизэльашIэштыгъэр,

иоғыштәхәм ащылар къяджагъәх. Литературнә зәхахъәм Жанәм ишыләнгъылардың итторческә гынду, итторческә шыләнгъәккә сурэттегиңъә зәфәршылар къашығағыләрдегүағъәх, иусәхәм адига бзәккә урысыбзәккә къяджагъәх.

Мэфэл зэхахьэр аасулоу Жэнэ Кыбырымзыэ зыфэдэ цыфиғыльэр, усэн-тхэнэйн зэрэфэктуагъэр, итворчестве гупшысынэу «цыфиғыр цыфиғыным пае къэхъугъы зыфиғорэр зэрэпхырыкырэр, ильэс 64-кыыгъашшагъэм инахыбыр тхэн-гупшысынэйн зэрэфигъашшошагъэр, гушхъялэжжийгъэ күэн дэгүү лэужжэм кызызерафигъэшагъэр кырилотыкылэу щитыгъ.

Шыэрэ къыуалоным нахын ор-орпре а зэккәми зэ уяджэнры, уатеэбэнрын усаклом идунэе гупшыс щыщ зыпшыныр нахь тэрэзэу алтыгат. Мы литературн мэфэкл зэхахьэм ихъятыркэ ашт хэлжэхъа гъэхэ ныбжыкэхэм Адыгейим итхэксл

нахыжъэм ашыццэу, усаклоу, прозаикэу, ордусэу, зэошхом хэтыгъэу, танкистыгъэу, лыхужъэу, еджэгъэ-гъэсэгъагъэу, Советскэ Союзым и Лыхужъэу Хъ. Андрыхъаем кэлээгъеджэ училищым зыщидежагъэу, иныбджэгъу дэдагъэу Жэнэ Кырымызэ нахь зыфагъэнэосагь, ашагъ

Усаклом иусэхэм къызэрациуагъэ, щылэнгъэр, цыфхэр, къьюшлеккыгъэ дунээ дахэр шу пльээгүнхэм ыккы ахэм зэккэми о пфельэккырэмкэ уахэлэжьэнээр хэткын пышэрэильт инээ зэрэштыр ашлагь. Джы ныбжыккэхэм Жэнэ Кырымызыз зэрэццыф хялэлгъэр, зэрэзэфагъэр, усэклошхоу, үшэу зэрэштыгъэр ашлэ, аныбжь нахь хахьоу, гупшишэр къазыфаклоккэ, щэч хэлтээп, усаклор ыккы иусыгъэхэ сатырхэр агу къэккыжыщых; цыфыр цыфым ищхэпсэу зэрэштыр; мамырныгъэр зэрэлтаплэр; орэдьр, усэр зэрэпсээгигъэккэжхэр зэхашлэшт нахь льэшэу.

МАМЫРЫКЪО
Нуриет.

Адыгейм идэхагъэ сурэтымкIЭ

«Красота земли моей» зыфиорэ БиблиоЭкоТурым кыдыыхэлъытагъэу сурэттехыгъэхэмкіэ зэнэкъокъум изэфэхысыжъхэр АР-м и Лъэпкъ тхыльеджап!э щашыгъэх. Аш кіәщакло фэхъугъэр экология къэбарлыгъээс гупчэу «Зеленая гостиная» зыфиорэр ары.

Іофтхъабзэр къызэлүүхыг Лъэпкъ тхыльеджап!эм иотдел ипащэү, общественнэ экологическэ советым хэтэу Нина Плотнерчук. Зэхахьэм къеколагъэхэр проектым нэйласэ фишыгъэх, ашц пшъэрэльхэу илэхэр къылотагъэх.

БиблиоЭкоТур шыкіләм ишүағызкәлә Адыгейим ичып-тә дахәхәм экспкурсие уащылайтын фәдәү сурәтхәм кып-щағызхуы. Штоигъоныңтың зиле пистеуми республикәм ичып-тә зәфәшхәвәфхәр альгыйнхә альекыйшт. Күштүхъэль-тә дахәхәм дысы чыэрхәм. Псөүщүхъэхәм нәйласә уафашы.

Іофтхъабзэм пишъерълт шьхъаезу илэр укызыщыхъульгъэ республикэм гүфебэнъгээ фыиулэним уфищэнир, тхыльеджэхэр экологилем фэгъэхыгээ литературэм нахь еджэнхэм кынфигъэущынхэр ары.

Сурэттехыгэхэмкэ зэнэкъокүм хэлэжьагъэх ре-
спубликэм икъэлэ шхъяаэ, Мыекъопэ, Красногвар-
дейскэ районхэм ашыпсэухэрэр, Краснодар краим
щыххэр. Лъэныкъуихыкэ зэтэутыгъэ тофшэгъэ 367-рэ
тофхъабзэм къырахьылагъ.

Іофтхабазэм мэхъанашо зэрийэр жюром хэтхэм къыхагьэшыг. Лъэныкъо пэпчь нахь дэгьоу алтытэгъэх іовшагъэхм дипломхэр аратыгъэх. Зы хэушъяа-фыкыгъэ чыпір нэбгырэ заулэмэ афагощеуи къы-хэкігъ.

къызфашыгъэмэ аңызых Екатерина Самусовар, Екатерина Сливка, Еутых Сайдэ, Уджыху Мигретэ, нэмүкіхэри.

Текіоныгэ қызыдээыхыгъэхэр қызызыхагъээыхэ нэүж Адыгэ Республикаем исурэттеххэм я Союз ипащэу Аркадий Кирнос ныбжыкілэхэм гущылэгъ афэхъуль, къэзэрэуғъоигъэхэм мастер-класс афызэхшишарь.

Іофтхабзэм пшъерыль шъхъају илагъэр цыифхэм яхэку шу альгъуным, краеведческе ыклы экологическе литературэр ашлогоцшэлгъоным фэшэгтээнхэр ары. Ар гъэцэклагъэ зэрэхүүгъэр зэнэктокъум изэфхыхысыжхэм Къягъадъягчлалыг.

(Тикорр.).

Адыгэ бзыльфыгъэ цІэрыІохэр

Марианна (Мария) Черкасскаяр

Шэрджэс лээкъольшхэу Урысыем ипачьыхъэхэм ежь яшлонгионыгъэкі агуахъэхи күулынкыу афэзыхыгъэхэу, къэралыгъом цэрылго ихуухыагъэхэм ашыщэу Шэрджэс Борисэ иуна гьо 1876-рэ ильэсым къихуухыгъэхэе пшьешшэжьиен Марианна (Мария) фаусыгъагь.

Аристократ унағын шұхъем-кілафә күзығашы, ящылакті дахеу Петербург дәссыгында. Пшыншызжыем ишкілтегінде пстэр ығытқанда, янә-ятәхэм ағаштың жынысынан таңғалған. Ашында күзіхекінде адиге лъепкым зәрихабзен, Маринаннан бзыльғынан үшешу, лъэгүупхъен, ышыхъе ылтынташында, 1әдеб хәльдін ығыткынан шоғырда. Лъепкъе шэн-зәхетынан жағыме-бжыме күйтіхананда зәрәфәягынан дықынтынан гъесенінде риғырғынан да. А лъехъаным бзыльғынан шынанында ынтымалдағанда Петербургде адәттілік институттың ары.

Марианнэ Смольнэ институтын
тым (Институт благородных
девиц) чагъахъэ, дэгъоу къы-
щеджэ, ятэ зэрэфягъеу гъэс-
ныгъэ егъоты, ау «классне-
дамэ» (кілэгъадж, кілэлпү)

хъунэу фэягъеп. Мэкъэ дахэ-
зилеу къэхъугъэ пшъашъэр
сценэм тетэү юф ышлэнүм
кіэхъопсыщтыгъ. Петербург
дэтыгъэ къэралыгъо консерва-
торием чахьи, опернэ орэдйо-
хъугъэ артисткэм юф зышшлэн
ылъэкъынэу Урысыем итыгъэр
къэралыгъо императорскэ те-
атрэхэу Петербург ыкли Москва
ащылэхэр ары. Ахэм уаштэнүр
насылысхагъ, ау кынныгъ.

Консерваторием щеджэфэлэ Марийскэ театрэм илофышэхэм ашыщхэр студентхэм ушетынхэр алызыххэрэ комиссиехэм арагъэблагъэштыгъэх. Ахэм ашыщэу, театрэм идирижер шъхьалэу Э. Направник Марианнэ ымакъэ пацхэхэр рөгъэдэlyх, театрэм аштэ. Марианнэкэлэ ар алэрэ теклоныгъягь. Бэ темышэу Марианнэ иорэд къэlyakлэ цыфхэми зэхахы, аш оперэу «Евгений Онегин» зыфиорэм Татьяна Ларинам иpartie къышило.

Ильэс зэкіэлтъяклохэм Марианнэ театрэм императорскэ труппэ хэтэу ролыбэ кьешы, гастрольхэм ахэлжээ. 1907-рэ ильэсийн Париж щыгэхэу Федор Шаляпиным игүсэү сценэм зыкыншагъэлъагьо. Италием итеатрэу «Ла Скала», Германнием, Афинхэм, Монте-Карло ымакъэрэ иорэд къеүаклэрэ уася къашыфашы, тыйдэки бэрэлэгу къашыфитеох. Марианнэ зэльшашэрэ опернэ орэдьйо хъульэ, цыифхэр иконцертхэм яжэштыгъэх, шу альэвьущтыгъ. Ежьми сценэм игъашэ рипхыгъэу, зышхъямысыжьэу илоф зырityштыгъ.

Зэльашаштыгъэ политик

инэу, журналистэу, юристэу В. Д. Набоковым (тхэклошоу Владимира Набоковым ят) Мариан- нэ ымакъе идэхжээ зэхишлагъэ- ыкли аш үүмэхьыгъэу ар зэл- ляшшэрэ артист хүн зэриль- кыщтыр, ыц!э чыжъэу зэрэу- щтыр кыы!огъагь. Ежьми оперэр ик!есагь, хэш!ык! фырилагь, бэрэ театэрэм клоштыгь.

А ильсхэм Марианнэ унагьс ихыагь. Урысыем гъэсэнгъэм-кэ и Министерствэ илофышшэу орэдьйо цэрыйю Йозеф Палечек ыкью Николай шъхъэгүйсэ кыифэхъугь. Клээ закью зэда-гъотыгъэм цэу Алексей фая-сыгь.

Иунагьо ыгъельяаплэу, гухэ-лышухэр зыдлыгъхэу, цыфхэр иконцертхэм къаклохэу, нэмыхк къэралтыгъохэми аашчэлэх хугъеуз ошлэдэмышишэу Марианнэ ижкуа-тээж илчилжээ. Учир чадахаа

гъо къэкюсагъ – Урысыем революции щашыгъ, тетыгъор большевикхэм аштагъ.

Марининскэ театрэм советскэ щылакиэм ифэмэ-бжымэ къын теклоу ригъэжьэгъяль. Нэбгүнч джыкIе къепльяхэу, ювшIакIа къызэрхийхэвээ зерафэмыйдэр кIагъатхээх хүүгээ. Научним

бзыльфыгъэм ышээрэй зыхэтхэм агу риҳыщтыгъэп. Зерафемы дэр ыкы зерадимыштэрэй яфыщтыкіәхэм къахещыщтыгъ

Революциөр зымыштагъэхүү апэрэ эмигрантхэу хэгъэгүм икъыжьыгъэхэм ашыщэу, лите раторэу А. В. Амфитеатровым ашыгъум ытыхыгъагь: Марианнн репрессием хэмьфэгъагъэми илэр зэкі тырахи, тхъамыкІе къэнэгъагь. Ежь фэдэ бзыль фыгъэ ныбжьыкІэхэр машин нэхэмкэ кыирацхэйхэу, унэхэр къафащэфыхэу, шүхъафтынхэр къаратыхэ зэхъум, ежьыр революцием димыштэрэ аристократическэ элементэу альтэрэс артистэу уасэ кыфамышыжъэу къэнагь. Нэбгырэ минхэм шү альэгъутгъэ орэдыор къыизьы хульгъэ хэгъэгум ишыкІэгъэжьы гээл.

Совет хабзэр зымыштэгъэх цыфхэм ашъхъэ рапхыжъэжбы щтыгъ. Ежьими кыгурьоцтагъ кызыщыхъутэ къалери хэгъэрийн ясарыг бичих.

Бжыхъэпчыхъэ горэм йофызыдишлажэхэр, иныбджэгүххэр ыкынинэуасэу къалэм дэсчхэр къыгульгойхи, ылкыз хэммыльзэү аужирэ концертрыг къафитыжы, иклас лэ игүусэу Петроград дэктыхы гъагь. Зыдэклющтыри, зышыгэсүүчтэри, игъашыг къырыклющтыри къэшгэгэйгъэх.

ШІГЬЯГЬЭХ.
Марианнэ
ишъхэгүсэ къа-
лэр къыбгынэн
ымыльэкіеу къы-
дэнэгъагь, аш-
фэдэ шуульгэгъоу
фырилагъэм үүж-
кіе зи ишуагъз-
къекыгъэп. 1937
рэ ильэсым ар-
«сталинскэ чист-
кэм» хэфэгъагь-
хэбзакіэр ыгуу
зэрэrimыхырэм
ыкы дэеу зэрэте
гүшүйэрэм афэш-
дашыгэрэм ахэфэ-
гъагь, къыгъэзэ-
жыгъэп.

ЖЫЛЫ БЫЛ.
Орэдьйолм кызы
шыуцун ыкын зы-
шыгупсэфын чы-
піә ымыгъотеү
къэралыгъуабе къыкъухъягъ-
Іепиілэгъу илагъэп, концертхэм
кіә къыләжъырәм рыйсэүщтү-
гъэх. Ильяс зекіләлъыкюхэм
Шанхай, Париж, Америкам
Индиям, Японием, Бразилием
Аргентинэ, Уругвай ашылагъ. Бз
къышыгушукъыстыгъэр, икон
цертихэм къядэущтыгъэр, ау
зыими къэненеү ригъэблэгъа
Гыл.

ГЭП.
1926-рэ ильэсүм Марианн
Латвиен концерт кыыштынга
рагъяблагъэ. Дахэу кыыпэгъо
кыгъэх, зэращымыгъупшагъэр
къахашы ыкчи кырало. Кыыпэ

джағъэхэм ашылхэр, инәосәхә артистхәр мыш къәклоҗығъәхәу щыпсәүхәу ыпә къефәх. Ахәм Петербург ыгу къағъәкы, ежыры Рига къышынчунәү тыреу- деджэштыгъәхэм янә зэрэсы- маджэр Алексей фатхыгъағь. Ар а лъэхъаным Америкәм щылағь, концертхәм ахэлжъәштыгь. Къәклоңаү хүгъягъап

Чагъээбыльыхъэгъянь, тоф зыдишлагъэхэм, итворчествэ зыгу риҳыхыэрэм телеграммэхэр бэу къыфагъэхыгъянь, Урысъем къикыгъянь, композиторэу А. Глазуновын къыгъэхыгъэр зэкіеми анахь ыгъэлзеплаарь ыкли ыгъэгушуягъ. Пчыхъэзэхахъэр зэрэклуягъэр гъэзетхэм къыхаутыгъ, опернэ ордэйлом ищихуя аяугъя.

Нэүжым Марианнэ иафишэхэм зы цэ клэу къахатхэурагъязьэ, ар Алексей Черкасскэр арыгъэ. Янэрэ ыкъорэ зэгүүсэхэу концерт заулэ къатыгъ, етланэ ыкъо хэгъэгуильзэсм Латвием Пушкинскэ обществэу Ѣзызэхашгъэм хэтхэм яхьщэкіе ар зэблахьугъагь.

Марианнэ игъашэ шури ери бэрэ Ѣзызэутэкыгъех. Ахэм

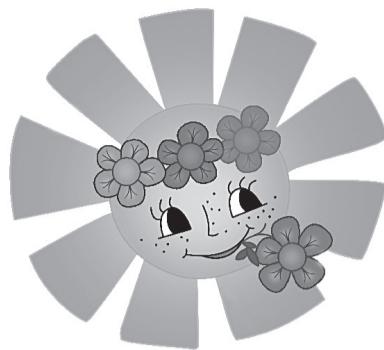
зээфэшьхъафхэм, гастрольхэм
kloy ригъэжьагъ.

Марианнэ шүшлэ концертхэм
ахэлажьэштыгъ. Цыфхэм шъхъэ-
кіэфагъэ кыифашыщтыгъ, цы-
фыгъэу хэлъыр алэтыштыгъ.

зэрэдзэгъэ бзыльфыгъэу земан
зэокыгъом псэугъэм пытагъэ
кызыхигъафэзэ кын пстэури
ышщечыгъ. Зыхэтхэм сыйдигъуи
шъхъэкіэфагъэ кыифашыгъ.

«Е улын, е улэн» alo ады-

Къэзыгъэхъазырыгъэр ШЬАУКЬО Аспъянгуаш.

ТЫГЪЭНЭБЗЙ

Гъэтхапэм и 8-р – бзыльфыгъэхэм я Дунэе маф

Гъатхэ

Ар ильэсүм иохтэ анах ныбжыкы, кіэрак!, нэфын. Гъэтхалэр, мэлэльфэгъур, жьонигуякіэр пътхэ мазэх, зыр зым нах дах, нах фаб, лугъашыг; тигъэр мафэ къес нах кыдэклуае, чыгур къэфабэ; осыр ежкухы, ошхыр зэпэу, чыгур къэгъушы; уцыр шхонтлабзэу къекы, къэгъетэ пасэхэм къарехы, гур ащэфэу; цыфхэр іэжь-лъэжь псынкіхэу юфшэнхэм афежьех, хэбдэ къодыемэ, адыгэ чыгур боу гъэбжэхуль!

Гъатхэр мэфэкихэмки бай:

Гъэтхапэм и 8-р – бзыльфыгъэхэм я Дунэе маф. Тянэхэм, тышипхухэм, тинанэхэм, шъхъэгъусэхэм, ныбджэгү халэлхэм ямаф.

Бзыльфыгъэхэр арба дунай гъедахэхэр ыкыи емыз эзчижь хуулхухэхэр: сабыр аплы, унагъор ашэ, алэ зынэсирэр агъачы, шыклавшох, лугъэ-шыгъях; шырыых, акылышох. Тиадыг бзыльфыгъэш, «уай—уай!» аригъалоу, илэдэбкэ, инэхъойкіэ, ишыкіешуа гъекіэ, игубзыгъагъекіэ тарих культурэм хэхъагь. Непэрэ мафэр армэ, бзыльфыгъэр – врач-хирург,

архитектор, тыжыныш, космонавт, сурэтыш, усакло, журналист, артист, композитор, музыкант – Ны. Аш фэмышапхэ щыла?! Къатенагъэп хэти: усаклу, тхаклу, композитори бзыльфыгъэм идах аштыгь.

ЖЭНЭ Къырымыз

Ныр

*Ны! А гущыэр гущыэр лыап!,
Фэбагъэу хэльимкэ тигъэм ычап!.
Ныр дунаим зэ щигъоты,
Игуфэбагъэ куачэ къыуеты.
Узыпугъэ ныр сыйдым пэшын,
Ным нах ппэблагъэ тида къикын!
Джары ныр анах зыкъельапэр.*

Бзыльфыгъэхэм, ныхэм ацэлкэ усаклохэм, композиторхэм усэ маклэп, орэд маклэп атхагъэр. Хэта зэхээзимыхыгъэу, къэзимыгуагъэу е зымышээрэх хэгъэгур зэфэдэкіэ къэзыйбыхъэгъэ орэдэу «Солнечный круг» зыфиорэр. Аш ижкуу туగу къэдьекыжызэ зедгъээтын:

*Къытферэпс ренэу тигъэр!
Къаргъоу огур щэрэт!
Ренэу сяяа серэл сэ!
Ренэу сэ сышэрэ!!*

Гъэтхапэм и 14-р – адыгабзэмрэ адыгэ тхыбзэмрэ я Маф

БЭРЭТЭРЭ Хъамид Синидэльфыбз

Джыри згээшнэу сэшэ сэ гъишэ,

Ау сымышэжьем синидэльфыбзэ,
Нарт Саусырыкъо

сшэна ихьишэ,

Айдамыркъан сшэна игъыбзэ?
Слорэмийлыжыи

адыгэ псальэр,

Сянэ сидэущтэу Ѣцэ къесиона?

Сыбзэ һумыльмэ,
шулъэгъу пшыналъэр

Сльэпкъ сидэущтэу фээгъэлэжэна?

Сэшэ сэ һаджи адыгэ хабзэр

Шьорыш тамыгъэ зыфишыжыгъэу,

Ау Пшизэ икмэ, иадыгабзэ

Зигъэнэшошэ Ѣгъупшэжыгъэу.

Сикыгъ сэ Пшизи, сикыгъ хэгъэгум,

Ау сцигъупшэжыгъэп лъэпкъым ыльалсэ,

Гупшизэ къабзэу дэлтэр сыгъэгум

Къырыслотагъ сэ сиадыгабзэ.

* * *

Акылэрэ зэхэшыкырэ зиэмкэ, епложын имышы-

къагъэу, бзэр – псэ, нэ ыкы Ны.

Ныбджэгъур зыщыпсэурэр

(Пшиыс)

Зы лырэ зы шуэрэ щыгъэх. Кали-гъуали ялагъэп, язакъоу псэущтыгъэх.

Чэц горэм пчъэм къитеуагъэх.

— Хэт ар? – джагъэ лыр.

— Юфшэныр ары. Шынуунэ сышыпсэу сшойгъоу сикъеклыгъ, — джэуп къитеуагъэх.

— Усишыкагъэп, — ыуагъ бысымым, — гъольпын сиэп.

Етланы пчъэм къитеуагъэх.

— Хата ар? – упчагъэ лыр.

— Тэры, — къызэдауагъ мэкъэ заулэ. — Щытхур, Насыпир, Мылькур алоу тыкыыпфэклигъ.

— Шыукъих, шыукъих! Бую сигуапэ. Шыузэрэфаем фэдизэ шуис, сиунэ ины, гъольпынээр хои, шуушхи ни шуузэшьони шуущызгъэлэнэп. Шуузымрэ сэрыре Ѣхь унэм исэп.

— Юфшэныр о уиунэба зерсыр? – агъашэгъуагъ Щытхуми, Насыпми, Мылькуми.

— Сыд аш есшэшт? Къытхур хэгъэгум, къизгъэхъэп.

— Ашыгъум тэ тиньбджэгъу зыщыпсэурэм тыклон, — алуи, Щытхур лыагъу, Насыпир дахэу, Мылькур фэшыгъэу, лыр алтыбанээ лукыжыгъэх.

Нэкүбгъор зыгъэхъазыгъэр МАМЫРЫКЬО Нуриет.

Мэлэльфэгъум и 1-р – сэмэркъэум, щхым я Маф

Мэлэльфэгъум и 12-р –
космонавтикэм и Маф

Апэрэ космонавтэ Юрий Гагаринир космосым зыбыбагъэр ильэс 58-рэ хуущт. Ау апэдээ космосым гъогу пхырызышыгъэ цыфым ыцэ хэти Ѣгъупшэрэп, ильпан!. А лъэуж яллем нэмикли нэбгырабэ аш ыужым рукуагь.

Жъонигуякъэм и 1-р – Юфшэнным ыкыи гъатхэм ямэфэкI

Хэти пытэу тигу итуубытэн фаэр Юфшэныр Ѣгъекшшум зэрильласэр, Юфым цыфыр зэриуэнкырэр ары.

Гушыгъэжъеу «Лажэрэм лыжъ ёшхы» зыфиорэм бэ къыубытырэр, ушыэ пшоигъомэ, ушысынэу Ѣтэп.

Жъонигуякъэм и 9-р –
Текноигъэм и Маф

Ар нэпсыр, гушуагъор бэу зыхэл мэфэкI. Советскэ народым, мамырны гъэр, шхяафитныгъэр, гупсэфыныгъэр

зыгъотыжыгъэхэр шэхэу ильэс 74-рэ зэрэхурэр

тихъэгъэу ыкы аш исубъект пстэумэ игъэкютыгъэу

ащыхагъэунэфыкыщт. Къэрэмыхъужь ныбжы аш фэдэ зээ тхамыкагъо!

Бзыухэр къэбайыжыщтых

Гъатхэм, анахэу мэлэльфэгъум, дунаир голу кытгашыжыщт къолбзыу зэфэшхъафхэу кыблэм къибыбыкъижыщтхэм. Гъэтхэ къэгъэгъэ пкырапкынхэм, гъэтхэ жыс къабзэм, уцымэ Ѣшум ыкы бзыу орэд жыныч макъэу чыр зэлъызыштэжыщтим афэдэу, гум шхяапэм нэмикли тхагъо къэгъотыгъуай.

Дунаир зыдэклэжъэу, гум ѿш хуурэ гъатхэр къытфэмыгъэсжъеу сидигъу хэти тежэ.

Театрэхэм я Дунэе фестиваль

ЕджапІэ афэхъущт зэхахь

Театрэхэм я Дунэе фестивалэу «Кавказский меловой круг» зыфиорэр мэлыльфэгъум и 22 — 28-м Мыекъуапэ щыклощт.

— 2005-рэ ильесым къышыублагъеу фестивалыр зэхачээ, — къитиуауг Адыгэ Республиком и Лъепкъ театрэу Цэй Ибрахим мэ ўцэ зыхырэм иллитературн-драматическэ къутамэ ипашэу Къуицж Нэфсэт.

Фестивалым зи-ушъомбгыгъ, Дунэе фес-тивали хъугъэ. Хэлэжье-щтхэм тацыгъэгъуазэба.

— Темыр Осетиер — Аланиер, Къыблэ Осетиер, Чэчэнир, Дагыстаныр, Къэбэртэе-Бэлъкъарыр, Къэршэе-Щэрдэссыр, Къалмыкыр, Тыркуер, Абхазыр, Адыгейр Дунэе фестивалым щызэуклэштых.

Театрэхэм къагъэлъэ-гъоштхэ спектаклэхэр къышуауаугъа?

— Урысызбээкэ е ежхэм яныдэльфыбзэекэ къэгъэлъэгъонхэр клощтых. Зэдзэклаклохэр дгъэнэфэштых.

Тыркуем къикыщт-хэм Едыдж Мэмэт къа-тегущиэу зэхсхыгъ.

— Адыгабзэкэ къэгъэлъэгъонхэр къашынэу тяльэууг. Къыдурэло Тыркуем ушыгсэүэ адигабзэр сценэшхом щыгъэфедэныр зэрэксинир. Ареу ѿтми, тильэпкъэгъухэр хэкынпэхэм альхэхүү. Ныдэлъфыбзэм мэхэнэ ин зэрэртэрэр фестивалям къышагъэльягъо ашоигъу.

Шэклогъум щегъэжъягъ

— Шэклогъу мазэм Адыгэ Республиком и Къэралы-гъо филармоние зэхахъу щыкыуаугъэм тытегъ-гүци.

— Сигуапэ аш игуу къызээрэпшыгъэр. Шэклогъу мазэм къышуублагъэу 2019-рэ ильесир

театрэм и Ильесэу Урысыюм унашьо щаштагъ. Филармонием щыклощт зэхахъэм ти Лышихъэу Къумпъыл Мурат къышыгушыагъ.

— Адыгабзэм, лъепкъ шэн-хабзэхэм язэгъэшІэн афэгъэхыгъэу Къумпъыл Мурат къыуаугъэм сида шъуазригъэгупшигъа?

— Лъепкъ театрэм ипшээрьль шъхбаалхэм ашыш адигабзэм изэгъешэн имэхъанэ зыкъеэгъэлтигъенир. Адыгабзэкэ къэгъэлъэгъонхэр зэхэтэшх, тиньдэльфыбзэ ибайнигъэ спектаклэхэм къашытэгъэльягъо.

— Дунэе фестивалым гъээджэн зэлукІэгъуэр

— Фестивалыр зэхашчным 2005-рэ ильесым къещакло фэхъуягъэр ХъакІэгъогъу Къесэй.

Непэ ар Адыгэ Республиком и Лъепкъ театрэ ихудожественне

пащ, режиссер цэрыоу зэрэшч

тигъэзетеджэхэм дэгьюу ашэу

сэлъытэ. Урысыюм, Адыгейим

— Къэгъэлъэгъонхэр ты-дэ щыклощтх?

— Мафэ къэс къэгъэлъэгъони 2 тиэшт. Лъепкъ театрэр зычлэйт

унэр, филармониер, «Налмэсым»

и Унэ фестивалым фэхъазырых.

— Нэфсэт, фестивалым пэшэнэгъэ дызепхъанэу уагъэнэфагъ. Къещакло-хэм татегъэгүциЭба.

— Фестивалыр зэхашчным 2005-рэ ильесым къещакло фэхъуягъэр ХъакІэгъогъу Къесэй.

Непэ ар Адыгэ Республиком и

Лъепкъ театрэ ихудожественне

пащ, режиссер цэрыоу зэрэшч

тигъэзетеджэхэм дэгьюу ашэу

сэлъытэ. Урысыюм, Адыгейим

Республикем щылэм итхаматэу, зэльашлэрэ артистэу Зыхъэ Заурбый, нэмыхкхэри Іэпшыгъэшмэ сшоигъор ти Лышихъэу Къумпъыл Мурат. Театрэм щыклохэрэ спектаклэхэм ар яллын, тиофхэр зэрэлтыкъуатэхэрэм ашыгъуаз.

— Лъепкъ театрэу Цэй Ибрахим э ўцэ зыхырэр къуаджэхэм алтыІэсы-нумкэ непэ сида къыдэхъурэр?

— «Театрэр къуаджэм пае» зыфиорэ тофхъабзэм тыхэлажэ. Бэмышэу Кошхаблэ, Красногвардейскэ тащылагъ. Дээжуу къызэртэгъокыгъэхэм фэшлэхэн администрациехэм япашхэу Хъамырэу Заур, Осмэн Альберт лъешэу тафэрэз. Дунэе фестивалым үүж къуаджэхэм къэгъэлъэгъонхэр ашызэхэтэштых.

— Адыгабзэкэ агъеуцугъэ спектаклэхэр нахыбэрэ къэжъуэгъэлъэгъонхэм шыуфхъазырба?

— Лъепкъ театрэм ирепертуар баеу ѿйт. «Псэлъхъохэр», «Дэхэбаринэ ихъаклэш», фэшхъяфхэрэж жын хъухэрэл. Мурэтэ Чэпай ильесэу «Іэнатлэм игъэрхэр» нэмыхк шыкэлтэ тетэу Нэгъой Инвер егъеуцужы.

— «Кавказский меловой круг» зыфиорэр адига-бзэкэ къэжъуэгъэлъэгъуагъ.

— Гүкэлэ! Нурбый зэридээ-кыжыгыгъ, «Лъепкъ куцэм итэу-цою» цэу фиусыгъ.

— Уджыхъу Марыет шхъалымкэ зэрэхъаджээрэ, Уайкъокъо Асы-ет къэлэцкылур къызэ-риухъумэрэм, нэмыхкхэм уялты зыхъукэ гур рэхъатырэ.

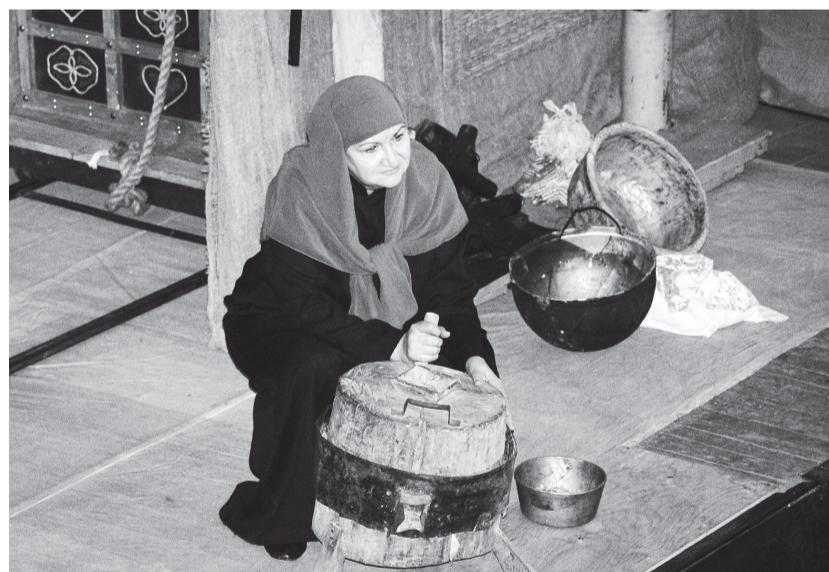
— Артист дэгъухэр тиэх, щынэгъэм ехъылэгъэ къэшыгъохэр къагъэлъягохээ, театрэм пүнүгъэ мэхъанэу илэр нэгум къыкыгъа. Хъакъу Аслын зэхэшаклохэм ахэтэу мультфильмэхэр тырахыгъэх. Къэгъэлъэгъонхэм тиартистхэр ахэлажьэх. Дунэе фестивалым тофшэгъээ дэгъухэмкэ тилэгъокын тимурад.

— Шыуигуухэлъхэр къы-жъудэхъунхэр шыуфэсэIo.

— Тхаяуе гъэпсэу.

ЕМТЫИЛ Нурбий.

Сурэтхэм артистхэр: Къуицж Нэфсэт; Уджыхъу Марыет; Уайкъокъо Асыет.

щышиуиІэцтхэу зэ къы-сэлкогъагъ.

— Театрэ пэпчье сурэтышлэгъусэу Мыекъуапэ къеклощт. Къэгъэлъэгъонхэм тоф адашлэнхэм фэшлэхэн амалхэу агъефедэхэрэм тащагъэзэшт, щысэ зытырахы-хэрэ къахэкыщтхэу сэлъытэ.

— Режиссерхэр, драма-турхэр, художественне пашэхэр Мыекъуапэ щытлъэгъуущтхэу сэгугъэ.

— Искусствэм хэшыкы фызиэхэр фестивалым зэфишэцтых. Театрэм пэе тхэхэрэр къетэгъэблагъэх. Нахь ныбжыкылалохэм хэушхъяфыгъэу тоф адашлэнх. Адыгейим щыщхэр тинэпльэгъуитых, тхэнир езигъэжъагъэхэр фестивалым хэлэжъэнхэу тяжэ. Режиссерхэр фестивалыр еджа-пилэ афэхъущтэу зылтытэхэрэм адесэгъаштэ.

— Хэлэжье-щтхэм ячъа-гъэ къэнкыуаугъен.

— Нэбгырэ 250-рэ фэдиз къе-тэгъэблагъэ.

Зэхэзыщагъэр ыкы къыдэзы-гъэкырэр:

Адыгэ Республиком лъэпкъ Йохэмкэ, Іэкыб къэралхэм ашы-пэсурэ тильэпкъэгъуухэм адирялэ зэпхы-ныгъэхэм ыкы къэбар жыгъэм иамалхэмкэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редакциер зыдэ-шыэр:

385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр:

приемнэр: 52-16-79,

Редакцием авторхэм къаихырэр А4-кіэ заджэхэрэ тхъапхэу зипчыагъэкэ 5-м емыхъухэрэр ары. Сатырхэм азыфагу 1,5-рэ дэлъэу, шрифттыр 12-м нахь цыкынену Ѣытэп. Мы шапхъэхэм адимыштэрэ тхыгъэхэр редакцием зэлгэгъэлжыхы.

E-mail: adygoe@mail.ru

Зыщашихъятыгъэр: Урысы Федерацием хэутийн Йохэмкэ, телефон-хэмкэ ыкы зэллы-Иэсикыз амалхэмкэ и Министерстве и Темир-Кавказ Чыпэ гъэлжилэшлэх, зэраушыхъятыгъэ номерыр

ПИ №ТУ23-00916

Зыщаихъятыгъэр

ООО-у «Полиграф-ЮГ»,

385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

Зэкіэмкія пчъагъэр 4300

Индексхэр П 4326 П 3816

Зак. 499

Хэутийн узышыкытхэнэу Ѣыт

уахътэр Сыхъатыр 18.00

Зыышыкытхэнэу Ѣыт уахътэр Сыхъатыр 18.00

Редактор шхъаэм ипшээрлихэр зыгъэцаклэрэр Мэшлэкъо С. А.

Пшъэдэкыжъ зыхырэр секретарыр Хъурмэ Х. Х.